

Brev averta al cussegl federal

Resguard dal rumantsch tar la dumbraziun dal pievel 2000

■ Cuir, Schaner 2003

Zunt stimà signur president
da la confederaziun

Zunt stimadas cusseglieras federalas
Zunt stimads cussegliers federals

La publicaziun dals resultats parzials da la dumbraziun dal pievel pertutgant la populaziun rumantscha ha dà e dat anc adina fermamain da discutir en ed ordaifer la Rumantschia. Il fatg che l'Uffizi federal da statistica ha publitgà sulettamain ils resultats per la lingua «dominada il meglier» e betg er quels per las linguas «discurridas regularmain» signifitgescha facticamain ina discriminaziun da la Rumantschia. Nossa populaziun è bilingua. Ch'il tudestg vegn savens inditgà sco la lingua ch'ins sa il meglier ha surtut da far cun la scolaiziun che succeda particularmain en las scolas superiuras e scolas professiunalas predominatamain en tudestg e cun l'adiever da las medias tudestgas. Relevant per la communicaziun e la vita en noss vitgs, nossas vischnancas e regiuns è dentant la lingua pledada regularmain. Quella crescha l'identitad, quella dominescha la cuminanza e

quella furma la Rumantschia. La cifra per la lingua discurrida include er las persunas integradas d'auter linguatg che vivan tar nus a che han emprendì nosa lingua.

La publicaziun sulettamain da la mesadad dals resultats da la dumbraziun davart las linguas chaschuna tar nus indignaziun ed il ferm sentiment dad esser tractads a moda malgista ed incorrecta. Senza vulair zuppentar la situaziun reala na sa la Lia rumantscha sco organisaziun da tetg per la promozion da la lingua e cultura rumantscha betg acceptar l'agir da l'Uffizi federal da statistica, e quai per suandants motivs:

1. La primavaira 2002 ha l'uffizi da statistica publitgà cifras sbagliadas ch'èn idas tras las medias da la Svizra. Quellas han dà in faus maletg da la situaziun actuala da la Rumantschia – da curreger l'emprima impressiun sbagliada è adina difficil. Uss arrivon anc ina giada resultats che na tegnan quint da la situaziun en la Rumantschia.

2. La dumonda davart la lingua ch'ins sa il meglier è incommensurada per ina minoritad linguistica che è tras e tras bilingua. Rumantschas e Rumantschs èn dependents da savair bain

er autras linguas ed els dovran quellas en scrit blier pli savens – ina lingua minoritara vegn darar ad esser la lingua ch'ins sa il meglier. La Rumantschia na consista betg be da stgettas Rumantschas e Rumantschs, ma er da tut quellas dunnas e quels umens ed uffants che discurran mintga di rumantsch e che vivan questa lingua, senza pesar sch'els san ella meglier che autras linguas. Perquai n'èsi betg acceptabel da publitgar be ils resultats pertutgant la meglra lingua, senza inditgar a medem temp las respostas a la segunda dumonda davart il linguatg discurri regularmain.

3. La Svizra pretenda da ses convischins plurilinguitad. La Rumantschia viva davaira questa plurilinguitad e fitg bliers e bieras san communitgar en tut las linguas naziunalas. Quest aspect na vegn deplorablmain betg erui. Quants Svizzers da lingua tudestga san per exempel communitgar en franzos e talian?

4. La preschentaziun unilateral fa la Rumantschia pli pitschna che quai ch'ella è en realitad e fa qua tras grond donn a nosa cuminanza ed a ses dretg e sias pussaivladads da represchentanza. Cun publitgar be ils resultats davart la

meglra lingua vegn il rumantsch mess sin il stgalim da las linguas d'immigraziun. Quest congual na resguarda betg il status sociopolitic e la funcziun culturala dal rumantsch sco ina da las quatter linguas naziunalas da la Svizra e lingua uffiziala da la confederaziun per il contact cun persunas da lingua retorumantscha.

Er nus savain ch'i dovrà tut ils sforzs cuminaivels ed en emprima lingua la ferma veglia da la populaziun rumantscha sezza da duvrar nosa lingua tant sco pussaivel e da la mantegnair. Rumantschas e Rumantschs ston dentant avair er il sustegn moral dal stadi, ston vesair l'impurtanza dal rumantsch per la pluriculturalitad da la Svizra e las pussaivladads ch'ina lingua minoritara porscha, per cuntanscher la luschezza ch'i dovrà per mantegnair a lunga vista ina lingua e cultura minoritara.

Zunt stimà cussegl federal, sco organisaziun tetgala per ils interess dal rumantsch e sco represchentanta dal pievel rumantsch As supplitgain nus

– da considerar la realitad linguistica specifica en la Rumantschia ed ils

dretgs da nosa cuminanza sco ina da las quatter linguas naziunalas

– dad intervegnir a favur dad ina infurmaziun correcta davart la situaziun da linguatg en la Rumantschia

– da procurar che las preschentaziuns graficas e statisticas dals onns proxims sa basian per la Rumantschia sin la lingua discurrida che constituecha nosa regiun linguistica e betg sin la «meglra lingua».

– da laschar far in'analisi detagliada dals resultats da la dumbraziun dal pievel davart la lingua rumantscha.

Nus engraziain per Vossa chapientscha per nosa gronda preoccupaziun e stain a Vossa disposiziun tenor giavisch cun infurmaziuns supplementaras.

Cun perfetga stima e cun ils megliers salids

Lia rumantscha
Jost Falett, president
Gion A. Derungs, secretari